

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ
The Development of Training Course
Hand-Crafted Baisree from Natural Materials

บัณฑิต สีส่อน¹, สุภาพร แพรพพนิต²

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ 2) เพื่อศึกษาผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนอุดมวิทยา จังหวัดปทุมธานี จำนวน 30 คน จากการเลือกแบบมีจุดหมาย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถามความต้องการการฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ หลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ คู่มือมือหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ แบบประเมินทักษะงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า บุคคลผู้ตอบแบบสอบถามความต้องการการฝึกอบรม มีความต้องการฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติร้อยละ 53.33 ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของแผนการจัดการอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการประเมินทักษะผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติมีคะแนนความสามารถในการประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 86.40 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้รับการฝึกอบรมที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : หลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ

Abstract

Research in times this has objectives 1) to develop courses job training invention rice offering from natural materials. and 2) to study results course use

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาเทคโนโลยีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

² อาจารย์ประจำสาขาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, e-mail : Supapanit@gmail.com

job training invention rice offering from natural materials. Groups sample in research is parents students school Udom Wittaya. Pathumthani Province Number 30 people from choosing model has pointless. Tools used in research include. Query the needs job training invention rice offering from natural materials. Curriculum job training invention rice offering from natural materials. Guide hand curriculum job training invention rice offering from natural materials. Evaluation form job skills invention rice offering from natural materials. Evaluation form satisfaction of of persons been job training invention rice offering from natural materials. Statistics used in data analysis include values percentage, average deviation standard. The results showed that Guest respondents training needs. Have demand job training invention rice offering from natural materials percent 53.33.

Result of the inspection the suitability of management plan job training invention rice offering from natural materials. Has the suitability by included in much level. Assessment results skills of persons received training curriculum job training invention rice offering from natural materials there are scores the ability to invention rice offering from materials average natural think as the percentage 86.40. Analysis results satisfaction of the recipient the training that has per curriculum job training invention rice offering from natural materials. By included in level most.

Keywords : Training Course, Hand - crafted Baisree from Natural Materials.

บทนำ

การพัฒนาการส่งเสริมความเข้มแข็งในฐานรากของสังคมให้มีประสิทธิภาพและเกิดการพัฒนอย่งยั่งยืนในระยะที่ผ่านมายังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอันมาจากความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการต่าง ๆ โดยเฉพาะความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับปัจจุบันชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนจุดเน้นในการพัฒนาคุณภาพคนในสังคมไทยให้กับการพัฒนาคนสร้างคนไทย สังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ มีคุณธรรม มีความรอบรู้อย่างเท่าทัน ให้ความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และศีลธรรม สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่สังคมฐานความรู้ได้อย่างมั่นคง แนวการพัฒนาคนดังกล่าวมุ่งเน้นให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม มีจิตสาธารณะ พร้อมทั้งมีสมรรถนะ ทักษะและความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน การพัฒนาบุคคลให้มีศักยภาพในการทำงาน การประกอบอาชีพ

และการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้น นโยบายการศึกษาในการสร้างคนสร้างงาน เพื่อช่วยกอบกู้วิกฤตเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นการสร้างชาติให้มั่นคงได้ยั่งยืน บูรณาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในการปฏิรูปการเรียนรู้คู่กับการทำงาน มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษา การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ (กรมวิชาการ, 2551) อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากภาวะเศรษฐกิจ ก็คือปัญหาการว่างงานซึ่งเกิดจากการลดอัตรากำลังคนในภาคธุรกิจอุตสาหกรรมบริการ นอกจากนี้ ยังมีโอกาสที่แรงงานอาจจะตกงานเพิ่มขึ้นได้ในระยะถัดไป เนื่องจากเศรษฐกิจไทยพึ่งพาการส่งออกสินค้าและบริการเป็นหลัก โดยเฉพาะเศรษฐกิจชุมชนและการทำงานในประเทศคงจะต้องได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เหตุผลอีกประการหนึ่งซึ่งมาจากความไม่เข้มแข็งของชุมชนที่ไม่สามารถแก้ปัญหาของตนเอง เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ขาดอาชีพติดตัวในการที่จะสร้างอาชีพอิสระให้กับตนเองหากต้องประสบกับภาวะตกงานดังกล่าว ถ้าหากประชาชนมีความรู้ มีทักษะในวิชาชีพก็จะสร้างงานให้เกิดขึ้นกับตนเองและสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชนได้ ดังนั้นหลักการสำคัญของการฝึกอบรมวิชาชีพจะคำนึงถึงพื้นฐานความรู้และทักษะที่ได้รับจากการทำงานในอาชีพ การอบรมจะเป็นการต่อยอดความรู้และทักษะเพื่อพัฒนาความชำนาญเฉพาะทางในอาชีพ ซึ่งจะเชื่อมโยงกับการขับเคลื่อนพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้มีมาตรฐานและเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น (กรีซ อัมโภชน, 2545) การฝึกอบรมของโครงการต้นกล้าอาชีพ ก็ถือได้ว่าเป็นการอบรมวิชาชีพระยะสั้นเพื่อฝึกทักษะและพัฒนาฝีมือแรงงานในหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นต่าง ๆ ผู้เข้าอบรมสามารถเรียนรู้ได้ในระยะเวลาอันสั้น เพื่อที่จะได้พัฒนาศักยภาพด้านวิชาชีพของตนเอง โดยผู้ผ่านการฝึกอบรมสามารถนำความรู้ตลอดจนทักษะด้านวิชาชีพที่เข้ารับการอบรม มาประกอบเป็นอาชีพอิสระในรูปแบบธุรกิจขนาดเล็กหรือเป็นอาชีพเสริมได้

งานบายนครเป็นงานที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยและวัสดุที่ใช้หาได้ง่ายคือใบทองสดสามารถหาได้ทั่วไป สามารถปลูกได้ทุกภูมิภาคของประเทศและงานบายนครมีการพัฒนามาเรื่อย ๆ มีเอกลักษณ์หรือชื่อเรียกตามงานบายนครที่ใช้ประกอบในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของเมืองปทุมธานี ซึ่งมีการใช้บายนครในงานสำคัญต่าง ๆ เช่น พิธีทำขวัญนาค และพิธีแต่งงาน พิธีการบวงสรวง กิจกรรมรับขวัญของนักเรียนนักศึกษาในสถาบันต่าง ๆ

จากความสำคัญและเหตุผลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงตระหนักและเห็นความสำคัญในการทำวิจัยหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายนครจากวัสดุธรรมชาติ เพื่อเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาให้อยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนไทยอย่างยั่งยืนตลอดไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ
2. เพื่อศึกษาผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้ปกครองนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนอุทุมวิฑูรย์ จังหวัดปทุมธานี จำนวน 30 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสำรวจความต้องการเกี่ยวกับงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ

หลักสูตรงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ

คู่มือหลักสูตรงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ

แบบประเมินทักษะการประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ มีประเด็นที่ควรนำมาอภิปราย ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

การสำรวจความต้องการของผู้ปกครอง พบว่า บุคคลผู้ตอบแบบสำรวจความต้องการการฝึกอบรม มีความต้องการฝึกอบรม เรื่อง งานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ ผู้วิจัยจึงเลือกจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติที่เหมาะสมตามกระบวนการและสอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครองในลักษณะการฝึกทักษะการปฏิบัติ เพื่อสร้างเป็นหลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง งานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ โดยเน้นให้ผู้ปกครองที่สนใจและมีพื้นฐานของงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ เพื่อเพิ่มความรู้และทักษะดังกล่าวและให้ผู้เข้ารับการอบรมนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในโอกาสต่าง ๆ หรือเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองสู่อาชีพเสริมให้กับตนเองและชุมชนต่อไป

ผลการสร้างหลักสูตรงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ จากผลการตรวจสอบความเหมาะสมของแผนการจัดการอบรม เรื่อง งานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านการวัดผล ประเมินผล ปัญหาและความสำคัญ หลักการ และจุดหมาย มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดตามลำดับ

ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมการประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ มีความสอดคล้องกัน ในภาพรวมมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.80 -1.00

ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของคู่มือหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ พบว่า ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของแผนการจัดการอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมาก

ผลการประเมินทักษะของผู้เข้ารับการฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ มีคะแนนการประเมินความสามารถในการประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติเฉลี่ยเท่ากับ 86.40 คิดเป็นร้อยละ 86.40

ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้

การสำรวจความต้องการของผู้ปกครอง พบว่า มีความต้องการฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติมากที่สุด

1. การสร้างหลักสูตรงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ

ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของแผนการจัดการอบรมเรื่อง งานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.48$, S.D.=0.26) นอกจากนี้ยังมีผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตรฝึกอบรม เรื่องงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมการประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ มีความสอดคล้องกัน ในภาพรวมมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.80-1.00

ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของคู่มือหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ พบว่า ผลการตรวจสอบความเหมาะสมของแผนการจัดการอบรม เรื่อง งานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ มีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.44$, S.D.=0.28) นอกจากนี้ยังมีผลการตรวจสอบความสอดคล้องของคู่มือหลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง การประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นว่าแผนการจัดการอบรมเรื่อง การประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ มีความสอดคล้องกัน ในภาพรวมมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.60-1.00

2. ผลการประเมินทักษะของผู้เข้ารับการฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ คิดเป็นร้อยละ 87.83
3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ในการดำเนินการจัดฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ ควรคัดสรรวิทยากร ที่มีความเชี่ยวชาญด้านงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุต่างๆ โดยการนำรายละเอียดโครงการ หลักสูตร ไปทำการปรึกษากับวิทยากรผู้บรรยายล่วงหน้า เพื่อให้วิทยากรสามารถกำหนดรายละเอียดเนื้อหาการฝึกอบรมให้ทันต่อสถานการณ์แต่อยู่ภายใต้กรอบหลักสูตรในมิติต่าง ๆ อย่างครบถ้วน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป็นไปตามมาตรฐานการฝึกอบรมด้วย
2. นำหลักสูตรไปประยุกต์ใช้ทั้งด้านเนื้อหา วิทยากร ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมท้องถิ่น
3. ในการจัดฝึกอบรมควรจะดำเนินการจัดให้ครบทุกประเภทโครงการ เพื่อทำการประเมินความเหมาะสมของเนื้อหาและวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในหลักสูตร เพื่อนำข้อมูลเหล่านี้มาปรับปรุงแก้ไข เพิ่มเติมให้หลักสูตรมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
4. การใช้เทคนิคในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม ด้วยเทคนิคต่างๆ การกำหนดคาบเวลา ฝึกอบรม ให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย ตามหลักการและรูปแบบของการเรียนรู้ (Learning Styles)

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรนำรูปแบบและวิธีการของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น ไปใช้ในการวิจัยหรือศึกษาค้นคว้า อีกระยะและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอื่น ๆ ตามสภาพความต้องการของแต่ละท้องถิ่น
2. ควรมีการติดตามผลการนำหลักสูตรฝึกอบรมงานประดิษฐ์บายศรีจากวัสดุธรรมชาติ เพื่อติดตามผลการนำความรู้ความเข้าใจ และทักษะปฏิบัติไปใช้ปฏิบัติจริงเพื่อส่งเสริมให้ผู้ฝึกอบรมมีอาชีพเสริมรายได้ให้กับตนเอง และชุมชนอย่างมั่นคง
3. ควรมีการวัดผลและประเมินผลทางด้านทักษะการเรียนรู้ด้วยว่า หลังจากฝึกอบรมเสร็จแล้วสามารถนำทักษะในการปฏิบัติไปใช้ได้ในการประกอบอาชีพ และผลงานมีคุณภาพ

แหล่งข้อมูลอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2551). **หลักสูตรแกนการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- ชาญ สวัสดิ์สาลี. (2544). **คู่มือการประเมินและติดตามผลการฝึกอบรม สำหรับผู้รับผิดชอบโครงการฝึกอบรม/สัมมนา**. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร : นำกิจการพิมพ์.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2553). **เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย**. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร : ศรีอนันต์การพิมพ์.
- ปัทมา คุ่มแก้ว. (2551). **การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้น วิทยาลัยชุมชนมุกดาหาร เรื่อง การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้า**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พรปวีณ์ ศิริรักษ์. (2551). **ความพึงพอใจของลูกค้าที่มีต่อการให้บริการของร้านฉัตรยูคาคลินิก แพทย์แผนไทยและสปา อำเภอหัวหิน**. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พรรณณี ลีกิจวัฒน์. (2553). **การวิจัยทางการศึกษา**. ครุศาสตร์อุตสาหกรรม. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- ฟุ้งศรี รักดีสุวรรณ. (2550). **การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอาชีพจักสานเชิงธุรกิจโดยยึดชุมชนเป็นฐาน**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เมธีณัฐ รัตนกุล. (2553). **การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น เรื่อง การจัดดอกไม้เพื่อการประกอบอาชีพ**. สาขาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.